

बार्हस्पत्यो भरद्वाजः। अग्निः। अनुष्टुप्, ११ शकरी

त्वं हि क्षैतवद्यशोऽग्ने मित्रो न पत्यसे। त्वं विचर्षणे श्रवो वसो पुष्टिं न पुष्यसि॥ ६.००२.०१

त्वम्। हि- खलु। क्षैतवत्- शरण्यम्। यशः- हव्यम्। अग्ने। मित्रः- सखा। न- इव। पत्यसे- अभिगच्छसि। विचर्षणे- विज्ञानिन्। त्वम्। वसो- वृत्तिस्तम्भकारक। श्रवः- श्रुतिम्। पुष्टिम्- अन्नपोषणम्। न- इव। पुष्यसि- पोषयसि॥१॥

त्वां हि ष्मा चर्षणयो यज्ञेभिर्गीर्भिरीळते। त्वां वाजी यात्यवृको रजस्तूर्विश्वचर्षणिः॥ ६.००२.०२

त्वाम्। हि- खलु। चर्षणयः- प्रजाः। यज्ञेभिः- उपासनैः। गीर्भिः- वाग्भिः। ईळते- स्तुवन्ति। त्वाम्। अवृकः- अहिंसकः। वाजी- प्राणतुरगः। याति- अभिगच्छति। रजस्तूः- जीवोदकप्रेरकः। विश्वचर्षणिः- सर्वद्रष्टा त्वम्॥२॥

सजोषस्त्वा दिवो नरो यज्ञस्य केतुमिन्धते। यद्ध स्य मानुषो जनः सुम्नायुर्जुह्वे अध्वरे॥ ६.००२.०३

सजोषसः- सहृदयाः। त्वा- त्वाम्। दिवः- चिदाकाशात्। नरः- नेतारः। यज्ञस्य- दानस्य देवपूजायाः सङ्गतिकरणस्य। केतुम्- प्रज्ञाम्। इन्धते- उद्दीपयन्ति। स्यः- सः। मानुषो जनः- मनुष्यजनः। सुम्नायुः- सुखकामः। अध्वरे- ध्वरविरोधिकर्मणि। जुह्वे- त्वामाह्वयति॥३॥

ऋधद्यस्ते सुदानवे धिया मर्तः शशमते। ऊती ष बृहतो दिवो द्विषो अंहो न तरति॥ ६.००२.०४

ऋधत्- समृद्धं करोति। ते- तुभ्यम्। सुदानवे- शोभनदानाय। मर्तः- मर्त्यः। धिया- ध्यानेन। शशमते- शमं प्राप्नोति। बृहतः- महतः। दिवः- चिदाकाशात्। सः- असावग्निः। ऊती- रक्षया। द्विषः- द्वेषभावनाः। अंहः- अघानि। न- च। तरति॥४॥

समिधा यस्त आहुतिं निशितिं मर्त्यो नशत्। वयावन्तं स पुष्यति क्षयमग्ने शतायुषम्॥ ६.००२.०५

समिधा । यः । ते- तुभ्यम् । आहुतिम् । निशितिम्- तीक्ष्णाम् । मर्त्यः- मनुष्यः । नशत्- यच्छति ।
सः । अग्ने । वयावन्तम्- बहुशाखावन्तम् । शतायुषम्- अधिकायुषम् । क्षयम्- गृहम् । पुष्यति-
पोषयति ॥५॥

त्वेषस्ते धूम ऋण्वति दिवि षञ्जुक्र आततः । सूरौ न हि द्युता त्वं कृपा पावक रोचसे ॥ ६.००२.०६
ते- तव । धूमः । त्वेषः- दीप्तः । शुक्रः- शुभ्रः । सन् । आततः- विस्तृतः । दिवि- नभसि ।
ऋण्वति- व्याप्नोति । सूरः- सूर्यः । द्युता- ज्योतिषा । न- इव । हि- खलु । त्वम् । पावक- शोधक ।
कृपा- शोभनकर्मणा । रोचसे- प्रकाशसे ॥६॥

अधा हि विक्ष्वीड्योऽसि प्रियो नो अतिथिः । रण्वः पुरीव जूर्यः सूनुर्न त्रययाय्यः ॥ ६.००२.०७
अध- अथ । हि- खलु । विक्षु- प्रजासु । ईड्यः- स्तुत्यः । असि- भवसि । नः- अस्माकम् । प्रियः ।
अतिथिः । रण्वः- रमणीयः । पुरीव जूर्यः- पुर्युपलपक्षितवल्लीस्थः निष्पादितव्यः सोमो रस इव ।
सूनुर्न- पुत्र इव । त्रययाय्यः- भूर्भुवःसुवर्लोकाविष्टः ॥७॥

क्रत्वा हि द्रोणे अज्यसेऽग्ने वाजी न कृत्व्यः । परिज्मेव स्वधा गयोऽत्यो न ह्यार्यः शिशुः ॥ ६.००२.०८
क्रत्वा- सत्सङ्कल्पाख्यरूपेण । हि- खलु । द्रोणे- काष्ठे । अज्यसे- व्यज्यसे । जडे शरीरे
क्रतुर्लक्षितः । अग्ने । कृत्व्यः- कर्मवीरः । वाजी- अश्वः । न- इव भवसि । परिज्मेव- परितो गन्ता ।
स्वधा- आत्मधारणाभूतः । गयः- शरण्यः । अत्यो न ह्यार्यः- नियमिततुरग इव भवसि । शिशुः-
बालक इव क्रीडसे ॥८॥

त्वं त्या चिदच्युताग्ने पशुर्न यवसे । धामा ह यत्तै अजर वना वृश्चन्ति शिक्वसः ॥ ६.००२.०९
अग्ने । पशुः- गौः । यवसे- तृणानि । न- इव । त्वम् । त्या- तानि । अच्युता- च्यावयितुमशक्यानि
काष्ठानि । भौमभोगोन्मुखवासनमित्यध्यात्मिके । दग्धुं सरसि । अजर- अमर । शिक्वसः-

दीप्यतः। ते- तव। धाम- धामानि। वना- काष्ठानि भौमभोगोन्मुखवासना इत्यध्यात्मिके।
वृश्चन्ति- छिन्दन्ति ॥९॥

वेषि ह्यध्वरीयतामग्ने होता दमे विशाम्। समृधौ विशपते कृणु जुषस्व हव्यमङ्गिरः॥ ६.००२.१०
अग्ने- पावक सत्क्रतो। अध्वरीयताम्- ध्वररहितकर्मकामानाम्। विशाम्- उपासकानाम्। दमे-
सदने। होता- देवाह्वाता सन्। वेषि- कामयसे। विशपते- प्रजापते। समृधः- अस्मान् समृद्धान्।
कृणु- कुरु। अङ्गिरः- अङ्गनशील। हव्यम्- अस्मत्समर्पितं चरुपुरोडाशध्यानभावनादिहव्यम्।
जुषस्व- सेवस्व ॥१०॥

अच्छा नो मित्रमहो देव देवानग्ने वोचः सुमतिं रोदस्योः।
वीहि स्वस्तिं सुक्षितिं दिवो नृन्दिषो अंहांसि दुरिता तरेम ता तरेम तवावसा तरेम॥ ६.००२.११
नः- अस्मदर्थम्। मित्रमहः- महामित्र। देव- द्योतनशील। अग्ने- पावक सत्क्रतो। देवानच्छ-
देवानभिलक्ष्य। रोदस्योः- द्यावापृथिव्योर्वर्तमानस्त्वम्। वोचः- वद। दिवः- चिदाकाशस्य।
सुक्षितिम्- शोभनभूमिकाम्। स्वस्तिम्- भद्राम्। वीहि- गमय। तव- भवतः। अवसा- रक्षया।
नृन् द्विषः- द्वेष्टन्। अंहांसि दुरिता- अघानि। ता- तानि। तरेम ॥११॥